

csoportha járva segítette; kemény következetesség nyírbálta a látványos, de fölösleges elemeket, s terelt bennünket a történetben való gondolkodás felől a drámának a problémamegoldásban történő alkalmazása felé. A tervezett foglalkozások közül időhiányában sajnos csak egyvel ismerkedhettünk meg a gyakorlatban.

Néhány hónappal a tanfolyam után, az első programunk tervezése közben bizony gyakran hivatkozunk a kurzuson tanultakra, ami azt jelzi, hogy a nyolc nap, egy

a munkáját most kezdő társulat számára feltétlenül hasznos volt. Mindezt köszönetet mondunk a szervezőknek, a házigazdáknak, a nyelvi korlátok ledöntésére vállalkozó Posta Laurának és a mesternek Geoff Gillhamnak.

Lázár Péter

Forrás Színházi Nevelési Csoport

Egy Közép-Kelet Európai Project kialakulása A falukutató és színjátszó táboroktól a szociodráma táboron keresztül a komplex drámatáborig

A kezdetek:

Ahhoz, hogy az 1993-94-es évben megvalósított Komplex Drámatáborról írjak, említést kell tegyek arról a folyamatról, amelyet 1982-ben kezdtünk el Békés megyében. A társadalmi életben ez a puha diktatúra időszak volt Magyarországon. A központi irányítás, a hierchikus struktúra rányomta bélyegét a társadalomra. Az értelmiség soraiban sokan tudtuk, hogy a hivatalos jelentések mellett létezik egy másik Magyarország is, akiknek a véleménye nem kap hangot, s jópáran felelevenítettük az 1930-as évek hagyományát, a falukutatót. Folytattuk azoknak az egykori szociográfusoknak a munkáját, akik a II. világháború előtt kutatták a magyar valóságot, s nem elégedtek meg a hivatalos verziókkal;

„...azok vesznek magukra nagy felelősséget, akik a veszélyeket tartják, a bajokat eltagadják és a változtatást halogatják...Mert minden önvizsgálat amellet szól, hogy a teremtő pánik munkálása a legjobb közérdek, talán az egyetlen mód arra, hogy a békés változtatást szolgáljuk. A fölkellett szorongás talán fölébreszti azokat, akik nem látnak, megújítja a járatlanok szemét.”

Írta ezeket a sorokat Szabó Zoltán, 1936 őszén „A tardi helyzet” című műve elé. A két világháború között a népi írók legjobbjai gondolkodtak hasonlóképpen és valóságfeltáró munkáikban adtak — olykor megrázó erejű — híradást a „néma” magyar falvakról. 1983-tól Békés megye falvaiban próbáltuk feleleveníteni, folytatni „Magyarország felfedezését”.

Célunk volt:

a/ a rejtőzködő társadalmi jelenségek fölfedezése és tudatosítása;

b/ ismert ideológiai magyarázatok újraértékelése;

c/ a táborban résztvevők társadalomszemléletének formálása, a problémaérzékenység, közéleti fogékony-ság kialakítása, elmélyítése;

d/ a társadalomban jelenlevő szociológiai szerepek, viszonyrendszerek felismerése, elemzése.

E táborokba részünk volt megismerkedni olyan egyéni és településen megtörtént, nyilvánosan soha el nem mondott történetekkel, amely sokunk szemléletét egy életre meghatározta a politika hatalmi játszmáival szemben. Akkori tapasztalatainkat a Megyei levéltár őrzi.

1987-ben a falukutató sajátos formáját választottuk. Ötvöztük a *szociológiát a színjátszással*. A falukutató táboroktól addig elkülönülten klasszikus értelemben vett színjátszó táborok is működtek nyaranként (drámapedagógiai képzéseket rendszeresen szervez-

tünk, bár táborot nem minden évben indítottunk). Ösztönösen tettük, mert úgy véltük, hogy a helyi társadalomnak a művészet eszközével — a drámával — a tábor végén rögtön tükröt tarthatunk, s fogalmunk sem volt, hogy az UNESCO 1984-ben közreadott II. középtávú ter-
vében ez is egy kívánatos haladási irány:

„A kreativitás ösztönzése végett szoros és folyamatos együttműködést kellene kialakítani az oktatás-nevelés és az alkotó művészek között ...annak az ismeret szerves kölcsönös függőségi viszonyoknak kell alapos tanulmányozás tárgyává válnia, amely a kultúra és olyan területek között áll fenn, mint a gazdaság, a technológia, az oktatás-nevelés és a kommunikáció. E vizsgálatok során interdiszciplináris megközelítést kell követnünk, bevonva a társadalomtudományok minden ágazatát.”

A 12 napos műhelyünket interdiszciplináris volta miatt *Szociodráma tábornak* neveztük el. (Az 1920-as években Moreno használta ezt a módszert.) Lényeges elv volt, hogy a helyi társadalom történelmi, jelenkori szereplői elevenedjenek meg a színpadon s a tükör a helyi problémás helyzeteket mutassa be a közönségnek a spontaneitás és az „itt és most” elv alapján.

Bár 1987-ben szerveztünk először ilyen táborot, országos támogatottságot 2 évvel később értünk el. Pályázatunk alapján kötöttünk 1989 márciusában szerződést az akkor még Közéletfejlesztési keretprogram titkárságával (jelenleg Iskolapolgár Alapítvány, kikkel még ma is együtt dolgozunk) és segítettek terjeszteni a tábori felhívást az ország középiskoláiban.

Mivel az ország legkülönbözőbb területeiről (Szombathely, Miskolc, Mohács) kívántak diákok és tanárok e nyári képzésben részt venni, így az ún. „előképzést” postán keresztül oldottuk meg, hogy a leendő táborlakók jobban megismerkedjenek a „hely szellemével”, a tábornak helyt adó település helytörténeti és XX. századi dokumentációs anyagait, s természetesen a tábor tervezett programját küldtük el ily módon a résztvevőknek.

A project első fázisa:

Az első napot az ismerkedésre és a munkamenet közös kialakítására szántuk. A közös „alkotmány” kialakítására. Fontos volt, hogy megismerjük egymást, tisztázzuk, ki mit vár ettől a 12 naptól, s ő maga hogyan képzei személyes részvételét.

Tettük mindezt játékos formában azért, hogy könnyebben jöjjön létre a nyitott, jó hangulatú, bizalomkeltő atmoszféra, mely az alkotómunkának elmaradhatatlan feltétele. Az önfejlesztő, közösségépítő játékok során

még jobban nyilvánvalóvá vált a résztvevők két különböző típusa. A színjátszók („művészek”) *extrovertált*, a falukutatók („tudósok”) *introvertált* személyiségjegyei egyértelműen érzékelhetővé váltak, s e tudás birtokában kellett a tábor s a személyi kapcsolatokat úgy koordinálni, hogy a különböző stílusjegyek erősítsék és ne oltsák ki egymás munkáját. Bőséges tapasztalat alapján mondhatom: nem egyszerű feladat.

„Ha két ilyen különböző típusú ember összeházasodik, megvalósíthatják az eszményi házasságot. Mindaddig, amíg az élet sokrétű külső feladataihoz való alkalmazkodás foglalja el őket, nagyszerűen. De ha...” (C.G. Jung) — de erről később.

Még első este közösen kialakítottuk a normákat és a szabályokat és igyekeztünk egyértelművé tenni a tábor célját és a 10 napos munka menetét. Itt alapoztuk meg azt a stílust, amit *demokráciának* és *felelősségteljes kompromisszumképességnek* neveznek. A dolgokat *velünk* és *általunk* akartuk megvalósítani.

Folytatva a falukutató táborok hagyományait a társadalmi élet különböző témaköreiben, mint például egészségügy, oktatás, vállalkozás stb. 1-2 fős kérdezőcsoportok igyekeztek feltárni, megismerni a település valóságát, s a tapasztalatokat az esti táborosintű megbeszéléseken mondták el, hogy a sok rész valamilyen egészé álljon össze. Az interjúk lényeges mondanóját összesűrítve számítógéppel rögzítettük. Ez a későbbi probématérkép kialakításánál vált fontossá.

Négy napig a színjátszók is végezték a kutatómunkát, hogy megmerítkezvén a valóságban, tapasztaljuk is erősítse őket a színpadi jellemek formálásában. „Érzelmi tapasztalás, racionális belátás” — ahogy Moreno írta. Bár mindenki lelkesen belevetette magát a „nyomozásba”, megítélésük szerint mégis ez okozta a „de ha” effektust.

A színjátszók egy része nehezen viselte az 1-2 személyes, izolált munkát, s ráadásul mikor „összeültünk”, akkor is elmélyült elemző munka várt rájuk. Miközben csábította őket az ismeretlen világ felfedezése, az erőteljes koncentrációt igénylő racionális munka elfárasztotta őket, nem volt játékos feloldása a sűrű, olykor nyomasztó élményeknek. Vágytak az eleven öröme. Ez a 4. nap este került felszínre. Igényüknek helyt adva kreatív játék foglalkozásokat is beleépítettünk a napi munkába. A 6 napon pedig akciójáték keretében dolgoztuk föl a megtudott információkat s próbáltuk eljátszani a településre jellemző emberi karaktereket. Ezután szekciókban folytatódott tovább a munka.

a/ A falukutató szekció a továbbiakban a problémamegoldó gondolkodás módszerével közéletépítő műhelyként elemezte, s próbálta a megoldásig végiggondolni a település traumás pontjait egy szociológus s egy menedzser vezetésével. Azontúl elmélyültebb ismereteket szereztek a helyi társadalom működésének megismerésében, kialakult bennük a segítő és fejlesztő szándék. Az esti beszámolók, megbeszélések és viták eredményeképpen megalkották az interjúkból kiemelt lényeges információk alapján a település problématerképét, s ez inspirálta őket, hogy „kerekasztal” beszélgetésre hívják a helyi közéletben aktívan résztvevő személyiségeket, kikíváncsítottan el is jöttek, s csupán az esti bemutató miatt szakították félbe a „problémamegoldó beszélgetést”. (Valamennyi meghívót személyesen adtuk át.)

b/ A színjátszó szekció tagjai a 6. naptól az interjúból begyűjtött nyersanyagokból formálták azokat az etüdöket, melyeket jellemzőnek vélték a település egészére. Öreg, fiatalok, dolgozók, vezetők és vezetettek meg-

formálása várt rájuk. Nap mint nap megkínlódtak a megjelenítés mesterségének nehézségeivel, csiszolták tehetségüket az anyaghoz, az anyagot a színjátszás alapvető törvényeihez. „A cseppben a tenger” megmutatkozásáig gyöttrő, öngyöttrő út vezetett. Józsa Mihály színész vezetésével készültek az utolsó esti „nagyszembesülésre”, a közönség előtti bemutatóra a színjátszók.

Gesztus, hang, mimika, párbeszéd megtalálása komoly szellemi és érzelmi tevékenységet követelt a szekció tagjaitól, de a *személyes vágyból születő egyéni öröm* — láthatuk — *közös vágyként, közös örömként* tudott megjelenni. A sikerült bemutató a színjátszó szekció vitte ugyan közönség elé, ám mégis a tábor egészének munkája is megtestesült benne. Hiszen a főpróbákon a *nem játsszók* voltak a közönség, s az ő kritikai észrevételeik, jótanácsaik is beépültek a jelenetbe.

A közönség tapása volt a honorárium, s a bemutatót követő 2 órás beszélgetés, melynek során folytattuk az együttgondolkodást a helybeliekkel a helybeliekért. Természetesen mi csak elindítói szerettünk volna lenni egy folyamatnak, mely el is indult s ugyanezen a településen ugyanezzel a módszerrel kontroll tábor is végezhetünk 1 év múlva.

A project fejlesztése:

A politikai rendszerváltás után, ahol is paradox módon azt érzékelhettük, hogy a vágyott szabadságban az emberek elvesztették a társadalmi élet bevált igazodási pontjait, s most zavartan keresték helyüket újra.

Fontos hatalmi pozíciók szűntek meg, meg kellett ismerkedni a munkanélküliség részével, jó barátok fordítottak egymásnak hirtelen hátat stb.

Ismét szükséges volt egy személyes önmeghatározás, mindenkinek önmagával, a rendszerváltozással s az új helyi társadalommal szemben. Hogy ki és mivégett van világon és milyen értékei vannak. Most látszott leginkább a tekintélyelvű társadalom rombolása.

A szabadságban nyilvánvalóvá vált, hogy az emberek az *autonom döntéshozó képességüket sorvasztották* el. Ilyen közegben könnyen táptalajra nyerhet a demagógia, a kívülről vezéreltség.

Így született meg 1992-ben a **KOMPLEX DRÁMA-TÁBOR** ötlete. Olyan műhelymunkát szerettünk volna létrehozni, amelyben önmagunkon keresztül közelebb jutunk a társadalmi valósághoz, hogy jobban felismerhessük „az erénynek önábrázátát, a gúnynak önnön képét és maga az idő, a század testének tulajdon alakját, lenyomatát”.

A színjátszó és a szociológiai szekció mellé így beépült a drámapedagógiai szekció is. Az a terület, amelyben a pedagógusok megismerkedhetnek illetve továbbfejleszthetik azt a nevelői attitűdöt, amely elsősorban a gyermek személyiségére épül, segíti a kreativitásnak az önálló, rugalmas gondolkodásnak a fejlődését, s így feltehetően az elkövetkezendő nemzedék már „belülről vezérelten” élheti az életet, autonom állampolgárként. Ahol nem báb szerepben kell leélni az életet.

Fontosnak véltük mindhárom szekció munkájában a/ az érzelmek csiszolását b/ a logika analízis és szintézis létrehozó segítségével a kommunikáció fejlesztését, mely a mindennapi kapcsolatfelvételt és kapcsolattartást is megkönnyíti.

Fontosnak véltük továbbá az emberi viszonylat rendszerek elemzését, s annak az érzelmeinkre gyakorolt hatását; a hamisság felismerését akár bennünk, akár egy társadalmi helyzetben rejtőzük, a *hiteles személyiség kimunkálását*. Vagyis, hogy a külső réteg, a társadalmi élet

tisztább és demokratikusabb legyen, elkezdtük a belülről való építkezést. A lélektől-léleklig tisztaságának kimunkálását. Módszerében változatlanul folytattuk tovább a bevált hagyományt: az első napi közös ismerkedőjátékokat, a 10 napos együttélés szabályainak közös kimunkálását, a problémák nyilvános megvitatását, a demokrati- kus légkör kialakítását.

A műhelyekben a színjátások a Sztanyiszlavszkij módszert alkalmazták előszeretettel, a drámapedagógusok és a szociodramások az ön- és társismereti szituációs játékokat.

A tábor strukturája arra is lehetőséget adott, hogy miközben a szekciók a maguk műhelyében elmélyülten dolgoztak a maguk által meghatározott problémakörön, a táborszintű munkában, kiléptek a zárt körből és megtanulták a másik szekció szemével is látni, gondolkodni. Megtanulhatták a másik személy érdekeszámítását is. Megtanulták, hogy *mennyire tágítható a körülöttünk le- vő világ, amelyben ha nem tudjuk saját értékünket el- veszhetünk a pillanatnyi érdekek kerestüzeiben.*

Megtanulhatták mi a művészet, a művész, a pedagógus s a közéletiséget vállaló állampolgár szerepe az önálló gondolkodás kialakításában s hogy merjük felvállalni önmagunkat. S nem utolsó szempont, hogy ez a módszer elősegítette az azonos hullámhosszra való ráhangolást s a középiskolás diákok és pedagógusok nem szembenálló generációs ellenfelekként viselkedtek, hanem egymás problémáját jobban megértő közösséggé tudtak válni.

Utolsó este a három szekció a fent leírt gondolatiság mentén mutatta be a műhelymunka eredményeit. Erre az alkalomra a település vezetőit és a lakúkat is meghívtuk, kik is jöttek.

Többen úgy éreztük akkor, hogy igaza volt Németh Lászlónak mikor ezt írta:

„A jövő iskolája inkább olyan benyomást kelt, mint a realista színpad: a néző azt hiszi, egy darab valóságos, véletlen életet lesett meg, mindennapi emberek társalgását, s csak fokról-fokra jön rá, hogy ezt az életdarabot magasabb cél szerint választották és pre- parálták ki véletlenerő mögött, szimbólumok rögzítik a szabályszerűt, szereplői mögött egy-egy szét- nyíló életsáv van, mellyel a világ egy-egy aspektusa jön be az egyszerű szobába.”

Igy alakult ki az a project, amit 1993-ban Bükkszentke- reszten valósítottunk meg először, majd 1994-ben Gyulán egy 75 fős táborban, melynek az alábbi volt a végső, letisztult összegzett kiírása.

Fő cél:

a/ A személyiség- és tehetségfejlesztés dramatikus eszközök segítségével.

b/ A társadalmi viszonyrendszerek felismerése, elemzése.

Ezen belül:

1. **Színjátész szekció:**

Szekcióvezető: HODU JÓZSEF, a Békés megyei Jókai Színház művésze.

a/ A színjátész képesség fejlesztése, improvizáció, koncentráció, különböző karakterek fejlesztése.

b/ Csoport aktivitás és dinamika fejlesztése, dramatikus és zenei eszközök segítségével.

Olyan középiskolás, főiskolás korú fiatalokat várunk, akik a színjátész elemivel szeretnének megismerkedni.

2. **Drámapedagógiai szekció:**

Szekcióvezető: KOVÁCS ANDRÁSNE, a Magyar Drámapedagógiai Társaság országos oktatási bizottságának tagja.

a/ A kölcsönös megértésen keresztül való tanítás és annak metodikai alapjai.

b/ Metakommunikáció, empátia, tolerancia, bizalomépítés.

c/ Csoportos aktivitás és dinamika fejlesztése dramatikus és zenei eszközök segítségével. Olyan pedagógusok részvételét várjuk, akiket vonza a dráma eszközrendszerével történő nevelés.

3. **Szociodráma szekció:**

Vezető: FABULYA LÁSZLÓNÉ, az Európai Drámapedagógiai Társaság tagja.

a/ A társadalmi problémák iránti érzékenység fejlesztése.

b/ A társadalmi és csoport-problémák felismerése, analízisa, problématerkép készítése. Az önkormányzatiság gyakorlása.

c/ A kommunikációs és improvizációs készség fejlesztése. Olyan középiskolás, főiskolás korú fiatalokat várunk, akiket érdekel a társadalomkutatás, s nem zárkoznak el a helyszínen tapasztalt problémák művészi eszközökkel történő feldolgozásától sem (színjátész, irodalom).

Vendégtanárok: PÁL TAMÁS szociológus, valamint FRANCES KAY és NICO BROWN Írországból, kik a ritmus, zene, koncentráció és bizalomépítés elismert szakemberei.

Táborunkban 30 határon túli magyar pedagógus és diák is részt vett Romániából és Szerbiából s két romániai román diák. Sajnos a kárpátaljaiak csak ígérték jövetelüket, ám annyi pénzük sem volt, hogy megelőlegezzék útjukat. Európa keleti illetve nyugati végének közelítésére Írországból hívtunk egy ott élő angol művész házaspárt is, kik úgy nyilatkoztak, hogy számukra is élmény volt ebben a táborban dolgozni.

Fabulya Lászlóné

Erdélyi főiskolások drámapedagógiai tanfolyama Nagykörös, 1994. június 26 — július 3-ig.

A meghívó szövege, melyet a tanfolyam résztvevői megkaptak, rögzíti, a drámapedagógia szerepéről, funkciójáról vallott nézeteimet is. Ennek szellemében terveztem meg a kurzust, ezért is közlök a meghívóból részleteket.

A drámapedagógiáról

A drámapedagógia a reformpedagógiai irányzatokon belül olyan szemlélet és módszer, amelyet nevezhetünk demokratikusnak, mellérendelőnek, kreatívnek, személyi-

ségközpontúnak, cselekvésre, játékoságra, improvizációra épülőnek, amely a gyermek és felnőtt szerepjátszó hajlamára támaszkodik, a kettős tudatra. Mint ilyen kiválóan alkalmas közösségen belüli személyiségfejlesztő tevékenységre és a nevelést fontosnak tartó oktatásra. Helye van tehát a korszerű óvodai nevelésben és az általános iskola alsó tagozatán, itt állandó jelleggel, később osztályfőnöki órákon, az irodalom, a nyelvek és a történelem tanításában. Kiválóan hasznosítható klubokban,